

УДК 342.95

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ І ПРАВОПОРЯДКУ

Ленівський Р.В., аспірант
Національний авіаційний університет

Стаття присвячена обґрунтуванню поняття адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів забезпечення законності і правопорядку. Така спрямованість зумовила проведення критичного аналізу змісту загальних категорій адміністративної правосуб'єктності й адміністративної процесуальної правосуб'єктності. Виявлено логіко-смысловий зв'язок між категоріями адміністративної процесуальної правосуб'єктності й адміністративно-правовим статусом. Установлено, що адміністративну процесуальну правосуб'єктність суб'єктів забезпечення законності і правопорядку доцільно визначати через категорію суб'єкта права в процесуальних правовідносинах і враховуючи предметний складник вказаних відносин.

Ключові слова: адміністративна процесуальна правосуб'єктність, суб'єкт, законність, правопорядок.

Статья посвящена обоснованию понятия административной процессуальной правосубъектности субъектов обеспечения законности и правопорядка. Такая направленность определила необходимость проведения критического анализа общих категорий административной правосубъектности и административной процессуальной правосубъектности. Выявлена логико-смысловая связь между категориями административной процессуальной правосубъектности и административно-правовым статусом. Установлено, что административную процессуальную правосубъектность субъектов обеспечения законности и правопорядка целесообразно определять через категорию субъекта права в процессуальных правоотношениях и учитывая предметную составляющую указанных отношений.

Ключевые слова: административная процессуальная правосубъектность, субъект, законность, правопорядок.

Lenivskyi R.V. TO THE QUESTION OF THE DEFINITION OF ADMINISTRATIVE PROCEDURAL PERSONALITY OF SUBJECTS PROVIDING LAW AND ORDER

The article is devoted to the substantiation of the notion of administrative procedural legal personality of subjects ensuring law and order. This orientation determined the need for a critical analysis of general categories of administrative personality and administrative procedural personality. A logical-semantic relationship between the categories of administrative procedural personality and administrative and legal status was revealed. It is established that the administrative procedural personality of subjects providing law and order appropriate to determine through the category of the subject of law in procedural legal relations and considering the subject component of the specified relationship.

Key words: administrative procedural personality, subject, legality, law and order.

Постановка проблеми. Стрімкі зрушення в суспільно-політичному та соціально-економічному середовищі, які відбулись останнім часом в Україні після Революції Гідності, вплинули й визначили необхідність пошуку шляхів вирішення проблем забезпечення законності і правопорядку, формування ефективних механізмів функціонування органів публічної влади, гарантування дієвості реалізації ними функцій, передбачених чинним законодавством. Не варто ігнорувати й ту обставину, що активна нормотворча діяльність, яка, з одного боку, пов'язана з нагальною потребою унормування новітніх процесів, з іншого – породжує проблеми гарантування належного правового впливу, викликає або істотно зменшує колізійність правових норм. За таких обставин наукове дослідження ключових категорій є доктринальним підґрунтям перспективних шляхів побудови моделей правового регулювання певних суспільних відносин, формуючи чіткі положення. Не є винятком категорія адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів забезпечення законності і правопорядку, яка є сис-

темоутворювальним складником змістовного дослідження загальних проблем забезпечення законності і правопорядку, актуальність і результативність вирішення яких свідчить про реальність захисту прав, свобод, законних інтересів, ступінь демократичності розвитку держави та стан розвиненості громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і зміст категорії адміністративної процесуальної правосуб'єктності досліджується вченими, які аналізують проблеми адміністративного процесу. Аналітичні теоретичні напрацювання містяться в роботах В.Б. Авер'янова, В.М. Бевзенка, І.П. Голосніченка, Е.Ф. Демського, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, В.С. Стефанюка та інших. Останнім часом на рівні предметних досліджень підготовлені роботи І.А. Артеменком, О.В. Бачуном, В.І. Бутенком, І.І. Діткевич, М.В. Джафаровою, Я.Л. Іваненко та іншими.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтувати поняття адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів забезпечення законності і правопорядку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день у філософії прийнято розуміння суб'єкта, зокрема, як певного індивіда, якому протистоїть інше явище, предмет, процес і який спрямовує свою дію на цей об'єкт. У такому розумінні суб'єкт розглядається як суб'єкт дії [1, с. 441]. Отже, під суб'єктами адміністративно-правового забезпечення законності та правопорядку в Україні варто розуміти передусім органи й посадові особи, діяльність яких спрямована на досягнення вказаних позитивних наслідків.

Теоретична конструкція адміністративної правосуб'єктності сформована вченими-адміністративістами і є достатньою мірою усталеною. Однак наукові напрацювання в напрямі визначення сутності адміністративної правосуб'єктності не завжди містили однозначні висновки. Так, у 2005 році М.В. Костів у дисертаційному дослідженні, присвяченому адміністративній процесуальній правосуб'єктності юридичних осіб, зазначав про відсутність на той час усталеного підходу вчених до визначення правосуб'єктності та її елементів [2, с. 50].

Учені відзначають, що адміністративно-правовий статус громадянина України встановлюється обсягом і характером його адміністративної правосуб'єктності, яку становлять адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність. Адміністративна правоздатність розуміється як визнана законом за громадянином фактична можливість бути суб'єктом адміністративного права, мати права й обов'язки адміністративно-правового характеру. Правоздатність не може бути обмежена або відчужена, від неї неможливо відмовитись добровільно. Правоздатність людини утворює юридичне поняття особи та громадянина. Адміністративна дієздатність як друга складова частина адміністративної правосуб'єктності визначається встановленою законом спроможністю громадянина своїми діями набувати і здійснювати права й виконувати обов'язки адміністративно-правового характеру [3, с. 65].

Не суперечать указаному вище наукові напрацювання щодо визначення адміністративної правосуб'єктності громадян В.Б. Авер'янова, В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, Н.Ю. Хаманевої, В.С. Четверікова та інших учених.

У юридичних енциклопедичних виданнях правосуб'єктність (англ. legal capacity) визначається як здатність особи мати права і здійснювати безпосередньо або через представника юридичні права та юридичні обов'язки, тобто бути суб'єктом права. Правосуб'єктність – це синтез правоздатності й дієздатності, тобто праводієздатності. Із нею невідривно пов'язана деліктоздатність, оскільки правосуб'єктність передбачає можливість реалізації юридичних обов'язків. Учені звертають увагу на збіг у часі, злиття воедино правоздатності й дієздатності в разі визначення правосуб'єктності [4, с. 740].

М.В. Вітрук указував про невідривність правосуб'єктності та правового статусу. Зв'язок між ними має конкретний (галузевий) характер, а реальність факту невідрив-

ного зв'язку правосуб'єктності і правового статусу, його структурних елементів є гносеологічною основою ототожнення їх змісту [5, с. 221–222].

В.К. Колпаков, формулюючи загальний підхід до визначення сутності адміністративної правосуб'єктності, зазначає, що такою доцільно визнати здатність мати й реалізувати (здійснювати) безпосередньо або через свого представника надані їй нормами права – суб'єктивні права й обов'язки. Зміст цього поняття, підкреслює вчений, має два елементи: 1) здатність мати суб'єктивні права й обов'язки – адміністративна правоздатність; 2) здатність реалізувати надані права й обов'язки – адміністративна дієздатність. В.К. Колпаков підкреслює випереджаюче значення адміністративної правосуб'єктності щодо наявності в конкретній особі певних суб'єктивних прав та обов'язків. Саме тому вагомим значенням для характеристики суб'єктів адміністративного права набуває поняття адміністративно-правового статусу [6, с. 186–188].

Існування доктринальних новел у галузі адміністративного права в напрямі визначення адміністративної відповідальності юридичних осіб може й має бути враховано під час формування сутності категорії «адміністративна правосуб'єктність» у частині її поширення щодо юридичних осіб. Зокрема, Д.М. Лук'янець характеризує особливості статусу колективних суб'єктів як учасників адміністративно-деліктних відносин, спираючись на результати аналізу й узагальнення наукової думки Є.В. Додіна, В.Л. Наумова, В.В. Новоселова, О.Т. Зими та інших. Дослідник звертає увагу на закріплення в законодавстві деяких пострадянських країн юридичної особи як суб'єкта відносин адміністративної відповідальності. Указане стосується законодавства про адміністративні правопорушення Російської Федерації, Білорусі, Казахстану, Киргизстану [7, с. 205–206].

У продовження досліджень у цьому напрямі доцільно навести думку І.П. Голосніченка, який відзначав наявність спільних ознак адміністративної відповідальності юридичних і фізичних осіб: публічний державно-обов'язковий характер, зосередження права накладення стягнень в уповноважених органах виконавчої влади (тобто наявність органів адміністративної юрисдикції), особливий порядок притягнення до відповідальності, встановлення виключного переліку діянь, за які накладаються стягнення, і відповідальність за них перед законом. Учений підкреслює, що адміністративну відповідальність юридичної особи не можна розглядати ні як відповідальність посадових осіб, ні як відповідальність колективу організації. Це – нове явище у сфері адміністративно-правового регулювання, яке потребує подальшого аналізу [6, с. 470–471].

Отже, адміністративну правосуб'єктність доцільно розглядати з позицій динамічної категорії, пов'язаної з визначенням змісту адміністративно-правового статусу. Адміністративна правоздатність є юридичною категорією, яка утворює юридичні конструкції особи, громадянина. Адміністративну пра-

воздатність можна 2 доцільно розглядати як юридичну категорію, що утворює не тільки конструкцію фізичної особи, а й конструкцію «юридична особа», оскільки через адміністративну правоздатність набувають об'єктивно-характеру права й обов'язки (у тому числі обов'язок нести юридичну відповідальність), якими визначається адміністративно-правовий статус певного суб'єкта – фізичної чи юридичної особи – в адміністративно-правових відносинах. Адміністративна дієздатність розглядається як інша частина адміністративної правосуб'єктності й може стосуватись як фізичних, так і юридичних осіб. Отже, сутність категорії «адміністративна правосуб'єктність» визначається з позицій установлення нею адміністративно-правового статусу фізичних та юридичних осіб.

У цьому зв'язку варто навести думку В.С. Четверікова про адміністративну правосуб'єктність органів виконавчої влади, яка виникає одночасно з їх утворенням, а припиняється у зв'язку з ліквідацією. Специфіку і правовий статус органу державної влади визначають його функції й завдання, форми й методи, які вони реалізують від імені держави й в обсязі компетенції [8, с. 122].

Наступним за логікою дослідження є визначення сутності категорії «адміністративна процесуальна правосуб'єктність» та елементів правосуб'єктності. Розкриваючи сутність цієї категорії, варто вказати, що вона матиме не самостійний, а похідний від родової категорії «адміністративна правосуб'єктність» зміст.

Саме такий висновок ґрунтується передусім на декількох обставинах.

По-перше, суб'єкт адміністративно-процесуальних відносин набуває процесуальні права й обов'язки, виходячи з його правового статусу, насамперед у матеріальних відносинах.

По-друге, набуття процесуальних прав та обов'язків в адміністративно-процесуальних відносинах безпосередньо стосується реалізації матеріальної адміністративно-правової норми або норм деяких інших галузей права. Про таку властивість (ознаку, рису) адміністративно-процесуальних відносин зазначав М.М. Тищенко [9].

Варто також указати думку М.В. Вітрука про відсутність трансформації та перетворень правосуб'єктності. Учений підкреслює, що правосуб'єктність завжди знаходиться в безпосередньому зв'язку з правами й обов'язками, існує паралельно з ними як їх необхідна передумова [5, с. 220].

І.А. Артеменко розуміє під адміністративною процесуальною правосуб'єктністю органів виконавчої влади правову спроможність (можливість і здатність) органів виконавчої влади бути носіями прав та обов'язків і брати участь в адміністративно-процесуальних відносинах [10, с. 131].

Наведені наукові підходи дають змогу вказати про потенційно динамічний характер категорії «правосуб'єктність», що означає її спроможність бути умовою виникнення процесуальної правосуб'єктності та її конкретизації в галузевих правовідносинах, у тому

числі процесуальних адміністративно-юрисдикційних.

Доречно у зв'язку з цим звернутись до норми ст. 43 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України, де визначено складники адміністративної процесуальної правосуб'єктності – адміністративну процесуальну правоздатність та адміністративну процесуальну дієздатність [11].

Як правильно зазначає О.В. Бачун, стаття, що закріплює поняття адміністративної процесуальної правосуб'єктності, структурно міститься в главі, нормами якої врегульовано процесуальну правоздатність і процесуальну дієздатність осіб, котрі можуть набути й реалізувати процесуальний статус учасника адміністративного процесу. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність суду визначена статтями КАС України, розташованими в інших структурних складниках цього законодавчого акта, а також законодавчими актами, норми і приписи яких легітимізують дію самого адміністративного суду й умови набуття ним адміністративної процесуальної правосуб'єктності [12, с. 20].

Указане свідчить про таке.

По-перше, адміністративна процесуальна правосуб'єктність закріплена нині тільки КАС України, проте об'єктивно існує як правова категорія.

По-друге, структура адміністративної процесуальної правосуб'єктності збігається за елементами зі структурою адміністративної правосуб'єктності, оскільки до неї включено правоздатність і дієздатність.

По-третє, адміністративна процесуальна правосуб'єктність як процесуальна категорія набуває змісту, відповідного тим процесуальним відносинам, у межах яких суб'єкти реалізують свій процесуальний статус.

По-четверте, існування адміністративної процесуальної правосуб'єктності означає наявність потенційної й реальної можливості відповідного суб'єкта реалізувати свій процесуальний статус, у цьому випадку в адміністративних процесуальних відносинах.

І, насамкінець, по-п'яте, наведена аргументація дає змогу поширити концепцію адміністративної процесуальної правосуб'єктності, що впливає з доктринальних положень теорії права, адміністративного права, з одного боку, та приписів чинного законодавства – з іншого, на процесуальні адміністративно-юрисдикційні відносини, в яких беруть участь суб'єкти адміністративно-правового забезпечення законності і правопорядку, визнаючи на ними адміністративну процесуальну правосуб'єктність у вказаних відносинах.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, адміністративну процесуальну правосуб'єктність суб'єктів забезпечення законності і правопорядку варто визначити як їхню здатність мати процесуальні права та здійснювати безпосередньо або через представника юридичні процесуальні права та юридичні процесуальні обов'язки, тобто бути суб'єктом права в процесуальних відносинах з приводу реалізації компетенції щодо забезпечення законності і правопорядку в

процесуальній формі. Указане свідчить про те, що суб'єкти адміністративно-правового забезпечення законності і правопорядку набувають процесуальних прав та обов'язків у процесуальних адміністративно-юрисдикційних відносинах, якщо вони здатні бути їх учасниками (тобто існує правова норма, яка визначає таку здатність) і спроможні реалізувати такі права, здійснювати обов'язки самостійно або через представника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2003. 576 с.
2. Костів М.В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації у адміністративно-деліктних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2005. 202 с.
3. Адміністративне право: підруч. / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.) та ін.; ред. Битяк Ю.П. та ін. Харків: Право, 2010. 624 с.
4. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / ред. М.Ю. Тихомиров. Москва: Изд. Тихомирова М.Ю., 2012. 1088 с.
5. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. Москва: НОРМА, 2008. 448 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. Том 1: Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. 592 с.
7. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: моногр. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 367 с.
8. Четвериков В.С. Административное право: учеб. Москва: Эксмо, 2010. 608 с.
9. Бандурка О.М., Тищенко М.М. Адміністративний процес: підруч. Київ: Літера ЛТД, 2001. 336 с.
10. Артеменко І.А. Органи публічної адміністрації як суб'єкти адміністративно-процесуального права: монографія. Харків: Діса Плюс, 2016. 414 с.
11. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (в редакції від 07.12.2017 № 2234-VIII). Офіційний вісник України. 2005. № 32.
12. Бачун О.В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2010. 206 с.